

Вихрен Бузов

Философията
и развитието
на обществото

EARLY MODERN UNIVERSITIES
AS INTELLECTUAL INSTITUTION

Vihren Bouzov

Abstract. In the Early Modern Times the universities have been free corporations of teachers and students, based on federal democratic principles and universal values in the organization of student's training and scientific research. Therefore they become a motor of social evolution and transformation. The problems of their construction and establishment, the key participants in this process and the social prestige and connections of these institutions have been outlined in the paper. Philosophy has been presented as a core of the humanist movement and a basis of educational strategies of great importance. The present-existing crisis of the university education could be interpreted as a result of underestimation of the role of philosophy as an instrument of critical thinking and democratic culture.

Key words: universities, Early Modern Time, intellectual institution.

*Проблемът за отслабване на общественото влияние
на университетите*

Намерението да подложа на изследване общественото влияние на ранномодерните университети в Европа и техните многопосочни отношения с различните форми на власт, както и с другите културни институции, бе предизвикано и допълнително мотивирано от няколко повода.

Първият е свързан с осъзнаването на изключително динамично намаляващата значимост на университетите и другите институции на знанието в културния, социалния и политическия живот на съвременното българско общество. Тяхното място се заема от самозвани „звезди“, самопровъзгласили се „експерти“, известни с това, че са по телевизията, лъжеучени, неуки журналисти и всевъзможни

интелектуални недоразумения. Съпоставянето на тази тенденция с реалното присъствие и влияние на институциите на знанието в развитите демократични държави, което намира израз не само във формирането на техните елити, но и в оформянето на общественото мнение и в отстояването на позиции в актуални за обществото дебати, може да ни насочи към обяснения, наблюдащи на незрелостта на българските им събратя, на дълготрайното кризисно развитие на нашето общество или на недостатъци и противоречия в приетия от днешните българи символен комплекс. Заедно с това участваме и в кризисни явления, които засягат не само нашите страни – намаляване на интелектуалната заинтересуваност на младите, липса на качествени кадри.

В днешно време университетите ни са буквално смачкани от политиците, от журналистите, търсещи сензации и създаващи неблагоприятна атмосфера за поставяне на техните реални проблеми, от продажни представители на самата академична гилдия, които предпочитат да вземат големите хонорари, но не и да направят нещо реално за академичното образование. От висшите училища се иска да фабрикуват кадри, които имат само „полезни“ знания и се реализират веднага. Посочват се „приоритетни“ специалности, които обаче не могат да привлекат студенти. Университетите са малтретирани с нагласени „рейтинги“, с идеологеми като търсенето на „пазара на труда“ и изискванията на „бизнеса“, с вездесъщата реализация, която бе срината в нелепите години на „прехода“. Днес образованието по хуманитарни и социални науки, което има за задача да подготвя критически мислещи граждани е силно подценено и ограничавано, което е основна причина за кризата на университетското образование (Nussbaum, 2010). Демокрацията има нужда от критически мислещи и способни да решават проблемите граждани, а не от изпълнители на алгоритмизирани команди. За първото може да допринесат именно философията и хуманитаристиката като цяло. Не случайно те са в основата на ранномодерното университетско образование чрез факултетите за изкуства.

Вторият повод са натрупаните впечатления от посещенията ми в три от старите европейски университети в рамките на Проекта по Фонд „Научни изследвания“ „Европейските институции на зна-

нието в Ранномодерната епоха“ (2007–2010 г.) – Прага, Краков и Женева, академични средища, дали начало на духовни и социални движения с европейско и световно значение. Университетите играят водеща роля в религиозните и политически сблъсъци в началото на Новото време в Европа. Тази роля се реализира в различни направления – включване в религиозни и политически битки, в социални конфликти, защита на национални каузи на международната арена. Едно очевидно свидетелство за това е обстоятелството, че в чешката столица в непосредствена близост са разположени сградата на най-стария университет в Източна Европа – Карловия (създаден 1347 г.), от който тръгва реформаторското национално движение, водено от избрания през 1409 г. за негов ректор Ян Хус, и йезуитският колеж Клементиниум, създаден през 1556 г., за да работи за окончателно изкореняване на тежненията за демократизиране на католическата църква. Университетите са на първа линия в битката на вероизповеданията и държавите в тогавашна Европа.

Показателно за тази традиция е, че и днес държавите от Вишеградската четворка съхраняват част от тази традиция и се опитват да запазят и развият най-ценното от европейския проект. Ако днес можем да говорим за шансове за оцеляване на ЕС, то това би било нещо подобно на идеите на народите и ръководителите на тези страни – Унгария, Полша, Чехия, Словакия. Част от този проект са суверенитетът на народите и правото им да се обединяват за общи ценности, без да губят своята християнска и културна идентичност.

Доста показателен факт е, че в Ягелонския университет, създаден през 1364 г. с папски едикт в една от най-фундаменталистките католически страни – Полша, в началото на XV век се формира изключително авторитетна школа от политически и правни теоретици, която се застъпва за интересите на краля, държавата и народа, срещу експанзията на тевтонските рицари. Докторът по право епископ Пьотр Виш от Радолин съвместно с юристите Станислав от Скарбимиеж (впоследствие ректор) и Павел Влодкович от Бруджен защитават правото на народа на справедлива война срещу всеки чужд завоевател, дори и ползващ се с папска благословия. Тяхната доктрина за националното право допуска възможността да се води такава война дори от езичници, които защитават своята страна. Тя се явява в

подкрепа на международните позиции на победоносния полски крал Владислав II Ягело. Павел Влодкович, също ректор на Ягелонския университет, успява да обори в юридически дебат на Констанцкия събор наетия от мародерстващите рицари от Тевтонски орден теолог Йохан Фалкенберг. Така се предотвратява осъждането на полската победа от папата. Полските юристи са критично настроени и към църковните злоупотреби. Краковските професори по право участват в кралската делегация и на Базелския събор (1431–1449 г.) (Markowski 2007: 93; Stopka, Vanach, Dybiec, 2000: 62, 73).

Женевският университет, който през 2009 г. отбеляза 450 години от своето създаване от Жан Калвин, също е институция с огромно обществено влияние, която успешно формира църковен и политически елит в подкрепа на мощното движение на Реформацията. Идеите и проектите на Калвин и неговите последователи обсебват в изключителна степен социалния, политическия и личния живот не само на жителите на Женева, но и на множество тогавашни западноевропейски градове, в които израстват църкви в женевски стил (Fatio, 2009: 28).

Третият повод засяга ярко изявените грижи на властите за укрепването и развитието на университетите. „Това, че радостта от привилегиите, апостолически или кралски, е една от главните причини за успеха на университетите, намира демонстрация на всяка страница на тяхната история“ – пише Г. Компаи, ректор на Академията в Поатие в началото на миналия век в изследването „Абелар и създаването и ранната история на университетите“ (Compaugue, 1902: 75). Първият пример за такива привилегии в Европа е имперската конституция *Habita*, издадена през 1158 г. от император Фридрих I Барбароса за студентите и преподавателите от Университета в Болоня, най-старата подобна институция в европейската културна традиция.

Кралската и местните власти повсеместно дават привилегии на университетите, изразяващи се в освобождаване от данъци и такси на студенти и преподаватели, в услуги на занижени цени, в прехвърляне на средства за издръжка, в извънредна вътрешна юрисдикция по граждански и наказателни дела и други облекчения. В развитието на Ягелонския университет например особено отчетливо се отразява грижата на монарха. Полският крал Казимеж III Велики (1310–1370 г.) дарява студентите и преподавателите с много добри икономически

привилегии. Всички закупени от тях, техни родители, приятели или представители стоки се освобождават от митнически такси. Студентите могат да живеят в частни квартири, без да се позволява наемът за тях да се повишава самоволно. Крал Казимеж забранява на местните мелничари и пекари да си начисляват печалби за услуги на студентите. На университетския ректор се дава право да решава споровете по граждански и по-малко опасни криминални дела. Ректорът и членовете на факултетите получават заплатите си като отчисления от кралските печалби от солните мини, а за младите преподаватели във Факултета за свободни изкуства се допуска допълнително заплащане от изпълняване на служебни задачи на ректора и преподаване в енорийските училища към Марияцката катедрала в Краков. Ректор и професори се избират със студентски избори, като ректор може да стане само бакалавър, продължаващ своето обучение. Определен е и официален заемодател на университета, един от краковските евреи, който има за задача да дава заеми на студентите, когато са им нужни с редуцирана лихва (Stopka et al. 2000: 11–12; Akademia Krakowska 2007: 136–137).

Можем да заключим, че грижата на властите за университетите е проява на едно съзнание за тяхната обществена значимост в подготовката на чиновници, учители и свещеници, които се явяват основна опора за по-нататъшното развитие на държавата и църквата. Отговорността на държавната и местната власт от всякакъв тип за развитието на университета и на всяка една институция на знанието е продукт на развито обществено съзнание от Ранномодерната епоха. Проявите на тази отговорност са особено знаменателни в светлината на обстоятелството, че университетите са своеобразни републики, които оцеляват успешно в условията на остарели монархически и феодални форми на организация на държавното управление. Те са свободна територия в един свят на ожесточено съперничество с участие на крале, императори и абсолютни монархии. Това обяснява и тяхната трайна жизненост.

Не може да не направим съпоставка с нашето съвремие, когато университетите са поставени на страшни изпитания да оцеляват с мизерни средства. Общините, които иначе биха били обикновени села без своите университети, ги облагат с всякакви данъци. Дър-

жавата също е безжалостна. Единственото, което могат да правят университетите, е да обучават, да продават, а при тези субсидии е по-скоро да „даряват“ интелектуален продукт. А политиката на непрекъснато ограничаване на бройките за държавна поръчка, двойните стандарти в отношенията столица–провинция и техните интелектуални институции, които в България са драстично прилагани, ни поставя в ситуация на проблемно оцеляване. Скромни са и средствата за поддържане на базата. Ние нямаме крале и кралици като Ядвига, великата кралица на Полша, която завещава цялото си богатство, за да се построи сграда на Университета – днешния Collegium Maius, в който се помещава музеят на Ягелонския университет.

Така проблемът за обяснение на общественото влияние на университетите в Европа в началото на Новото време ни насочва към разбирането на една сложна епоха на грандиозни социални промени и сътресения, на разпадане на старите форми на организация и изграждането на нови на основата на експанзията на капитализма и демократичните ценности. В много отношения тази епоха си прилича с изживявания вече три десетилетия от нас кризисен преход, поради което, можем да допуснем, че изследването на общественото влияние на университетите може да ни доближи до разкриването на модел на академичното присъствие в социалния живот, на оцеляване и развитие на институциите на знанието, приложим към днешния ни ден.

Всичко това изисква да се разкрие по-задълбочено спецификата на общественото влияние и значимост на ранномодерните университети и останалите институции на знанието в светлината на техните взаимни зависимости с властта, социалните институции, общественото мнение. Ключът към това е изясняването на наследеното от римското право понятие за „корпорация“, доколкото именно в университетите, тези истински „домове“ на „разума и рационалността“ европейският корпоративен дух намира най-пълнен и систематичен израз (Grant 2004: 98). Те са демократични корпорации на свободни хора, републики на свободния дух, обединени от целта за овладяване и разширяване на познанието и неговото използване в обществен и държавен интерес. В преходната епоха на Ранната модерност университетите са истинският мотор за изграждане на общества, основани на знанието, за преобразуване на света със сред-

ствата на науката и технологиите, от което се раждат всички наши модерни придобивки. В основата на тази тяхна роля е функционирането им като образец на демократично устройство, което позволява свободно вземане на решения, свобода на обединяване, на преподаване и развитие на научните изследвания, на основата на активна финансова ангажираност на младото буржоазно общество и държавата.

Демократичната организация на университетите и научните изследвания

Университетите са изградени на основата на трайни демократични принципи. В основата на тяхната организация стоят „колегиите“ – от *collegium* – понятие, използвано вече в античността, произхождащо от класическия латински и означаващо още от самото начало ‘множество от хора, стремящи се към обща цел’. В смисъла на каноничното право то се отнася до религиозни общности, в това число монаси и каноници (Pietrzyk, Tatarzynski, 2007: 17). През Средновековието хора с близък дух и ориентация се събират в подобен тип корпорации. Те идват от всички области на живота – търговия, религиозна дейност, образование, различните професии. Търговците и занаятчиите от всякакъв вид се организират в гилдии и ложи – мелничари, хлебари, зидари. От тях се раждат и утвърждават и различните типове тайни общества, чието влияние нараства в епохата на Ренесанса. „Най-общият латински термин, който означава такъв тип корпоративни обединения е *universitas* (по-рядко *collegim* или *corpus*)“. В известен смисъл е историческа случайност, че накрая латинските *universitas* започват да означават ‘места за придобиване на висше образование’. Много са техните предимства като фикционални същности, удостоени с множество юридически права: задълженията на корпорацията не са също задължения на нейните индивидуални членове, тези обединения имат собственост, могат да сключват договори, да водят дела, те са и прототип на представително управление, защото избират своите служители, които действат в общ интерес, а решенията се вземат от мнозинството от членовете. Първите европейски университети, създадени преди 1200 г. – в Болоня, Париж и Оксфорд – са именно такива – „самоуправляващи се корпорации с

множество права и привилегии“, а тяхната цел е да „институционализират разума и рационалния дискурс в европейското общество“ (Grant, 2004: 99). Университетите като корпоративни обединения се създават само от преподаватели, само от студенти или като съюзи на студенти и преподаватели. Парижкият университет, често разглеждан като най-важен в Средновековна Европа (Grant, 2004: 100), е създаден като обединение на преподаватели. Всяко подразделение на университетите като институции също се развива на основата на корпоративните принципи – колегиите, факултетите.

Първите колегии са свободни общности на студенти и преподаватели. Те се самоуправляват, обитават общи сгради, организират своя живот около определени правила. Постепенно стават автономни единици в рамките на градската и на университетската общност. Стари свидетелства за Университета в Саламанка посочват, че „студентите са формирали общност, относително обособена в града, имаща свои навици и обичаи, място на живот и съдилища, напълно различни от тези на буржоата и търговците“ (Comraue, 1902: 98–99). Открити са и приемат с автономни решения нови членове, които се задължават да спазват правилата на общежитието. Първоначално в колегиите живеят студенти и преподаватели, впоследствие настъпва едно йерархизиране на ролите: *socii*, или членове на колегиите, *bursarii*, или стипендианти и свещенници, които контролират религиозния живот на общността. С времето колегиите отварят вратите си за гости на университета, за спонсори, а също и за млади магистри, познаващи граматиката, първия предмет от седемте свободни изкуства. Колегиите имат полуманастирски принципи на общностен живот. Средства се събират за обща каса и някои колективни дейности (Pietrzyk, Tatarzynski, 2007: 27–28). Колегиите са в основата на организацията и развитието на университетското обучение.

Те се обособяват на конфедеративен принцип. Различните групи се отделят по своята народност и съхраняват нравите и обичаите на своите страни, което е особено характерно за университетите в Германия и Швейцария. Така „нациите“ стават „основата на съществуването“ на университетите през XIII век. Историята на Парижкият университет показва, че в началото те не са нещо повече

от колонии на преподаватели и студенти, сформирали истински корпорации, превърнали се в самоуправляващи се общности в рамките на университетите. Нациите се споменават в папските були на Григорий IX (1231 г.) и Инокентий IV (1245 г.), когато те вече избират свои представители. През 1249 г. четири нации – французи, пикардийци, англичани и нормандци влизат в конфликти при избора на ректор. В средата на XIII в. факултетите по право, теология и медицина все още не са обособени структури в Парижкия университет, не са отделени със собствен живот в рамките на университетския. Четирите нации и техните отношения дават облика на цялата институция. Всяка от нациите избира за свой представител прокуратор, като тази титла се появява и в историята на други университети от Италия, Испания, Германия. Четирите нации в Париж имат еднакъв глас в избора на ректор. През 1266 г. там е регистрирано разделение, в което един ректор се избира за французите, а друг за останалите три нации. (Comrauge, 1902: 98–102). В Пражкия университет в началото на XV в. се развиват дълготрайни политически сблъсъци около представителството на различните нации. Значението на нациите намалява с конституирането на факултетите в края на XIII век. Те запазват своето значение само за студентите във Факултета по изкуствата, които още не са получили първата степен в тях.

В ранните времена на късносредновековните университети „факултет“ означава просто синоним на научно знание или изкуство. От първата половина на XIII в. именно в Париж той започва да се разбира като „клас от обучения“, а в специален правилник от 1251 г. са изброени като такива „теологията, каноничното право, медицината, изкуствата и граматиката“ (Comrauge, 1902: 107). Тогава именно започва да се оформя съвременното разбиране за факултет като обединение, обособено със специални правила в рамките на университета и предлагащо обучение в някаква научна област. Те се развиват с течение на времето, при което обучението се разширява в различни направления, увеличава се броят на преподавателите и обучаваните. На основата на подобие в техните научни занимания преподавателите първо се обединяват спонтанно, за да приемат общи правила за развитието на своята научна дейност и заниманията си със

студентите. През 1277 г. разликата между факултетите е призната от събранието на обединения на федеративен принцип Парижки университет, а от 1381 г. тази институция се задължава да защитава всички свои факултети. От това време четирите факултета започват да издават свои собствени автономни актове, установяват реда на техните лекции, свои собствени събрания и лидери. (Comraue, 1902: 111). В някои ранни университети думата „факултет“ не се използва, вместо това се говори за „колегии“ – такъв е например Болонският, както и тези в Краков и Прага.

Основателно е заключението на изследователите, че университетите от епохата на Късното средновековие са „истински републики, почти независими, с хлабаво подчинение на Държавата и на Църквата“, федерални републики, които включват множество асоциации и различни общности: факултети и нации, опиращи се на техни собствени правила и организация на дейността (Comraue, 1902: 114–15). Самоуправлението е заложено в самата същност на университетския модел: в принципа за изборност на отговорните служители, в краткостта на мандатите, в превръщането на заемането на университетските длъжности във въпрос на чест, в колективността на решенията и доброволното подчиняване на общностните правила.

Университетски, държавни и църковни власти – университетските права и свободи

Справедливостта изисква обаче да признаем, че в Ранномодерната епоха се очертава едно изключение в демократичното устройство на университетите – съществуването на канцлер, личност, чиято власт не произтича директно от самия университет, а е от църквата или външни институции. Властта на канцлерите може да бъде церемониална или изпълнителна в различни публични или частни университети и подобен тип институции. Най-крайните оценки за конфликтните отношения между канцлерите и Парижкия университет с неговите ректори, претендиращи за върховенство, ги обвързват с поговорката „Нашият враг е нашият началник“ (Comraue, 1902: 116). От канцлерите зависи възлагането на правото да се преподава (*licenta docendi*), решаването на спорове и редица най-важни въпроси на университетската дейност. Понякога те се назначават от самия

папа, както е случаят с архидякона на Болоня от 1219 г. или с пражкия архиепископ, определен за такъв на новосформирания университет през 1347 г. По-различен е случаят с Университета в Неапол, който се оказва по-тясно зависим от държавата и там канцлерът се определя от императора. А Университетът на Падуа участва като страна в избора на канцлер, при което папата има утвърждаващо решение.

Ректорите са водещите представители на университетите. Те имат определени права, с които са натоварени от общността, която ги избира, и са признати от държавните власти. Титлата „ректор“ се появява около 1245 г., а преди това в папските решения присъства „управител регент“ (*master-regent*) (Comraue, 1902: 121). Ректорите свикват и ръководят общите и специалните събрания (по факултети, колегии и др.), предлагат въпросите за обсъждане и техните решения, изграждат своеобразен трибунал за решаване на дисциплинарни въпроси, като в някои университети, например в Болоня, притежават юрисдикция и по криминални дела, председателстват церемониални събрания за присъждане на степени и т.н. Интересно е, че в някои италиански университети ректор най-често е студент, избран от своите колеги, обикновено в твърде млада възраст, а понякога действат едновременно повече от един ректор. Изборът на ректор в Париж се е оказал компромисно решение на представителите на четирите основни нации. Най-често от ректорите се е изисквало да бъдат неженени, за да могат да се посветят на важните обществени дела. В края на Средновековието те са избирани за кратко, за да могат да играят особено важна роля в живота на университетите. Въпреки това заемането на подобна позиция е било въпрос на чест и ректорите са особено почитани в университета и в обществото. Назначаването на ректор протича с изключително помпозни церемонии. В Париж ректорите са почитани почти наравно с архиепископа, участват в заседания на Кралския съвет заедно с благородниците.

Могат да бъдат изброени и други значими длъжности в университетските колегии, като прокураторите, представящи общностите от студенти от различите нации, наричани в някои университети вице-ректори, синдиците, отговарящи за финансовите въпроси, деканите, които поемат представителството на факултетите. Редица служби

са свързани с обслужването на студентите и учебния процес, като производители и търговци на книги, на хартия, библиотекари. Може да се каже, че университетите разполагат със своя социална йерархия, която не е пряко отражение на тази в обществото, а е свързана с изпълняването на общите им функции по преподаване и развитие на научното знание.

Реалната власт в университетите е в ръцете не на канцлерите или ректорите, нито на представителите на нациите, а на общото събрание или на отделните събрания на факултетите или нациите. „Университетите по своята същност са федерални републики – посочва Компаи, – управлението на които принадлежи или на цялата общност на преподавателите, както в Университета на Париж, един университет на професорите, или на общността на студентите, както в демократичния Университет на Болоня, който е студентски. Ректорът и прокураторите са просто делегати, натоварени с изпълнение на желанията на корпорацията“ (Compaue, 1902:134). В Пражкия Карлов университет студентите и преподавателите имат равен глас в събранието. Отделно нациите съставят съвет, в който всяка е представена с двама членове. Той е управляван от ректор и осъществява властта в университета.

Може определено да се твърди, че демократичната управленска структура, изградена и утвърждавана от университетите, гарантира тяхната жизненост и успешното изпълнение на техните функции за образование и наука, заедно с това тя съдържа потенциал за разширяване в рамките на цялото късносредновековно общество. В тях е изграден модел на управление, който във времената на Ранната модерност се развива и обхваща все повече и повече от социалните и политическите отношения. Той не само обезпечава свободите на създаване и разпространение на знанието, но се явява школа за свободното мислене, изгражда хора, склонни да се втурнат в реформи за социалната система, ускорява социалната мобилност. Университетите са своеобразни детонатори на социалната система на Късното средновековие, водещи към преосмисляне и модернизация на обществените отношения.

Може би нито една аналогия с настоящето няма да е в негова полза. В годините на прехода ние бяхме свидетели на това как бе

предоставена автономия на университетите и бързо бе иззета във всяко едно отношение – право на стопанска дейност, суверенитет в решенията. Вместо тях се сблъскахме с безброй опити да бъдат поставени под контрол, да се раздели академичното от финансовото управление, за да се влияе с нечисти цели върху второто, и редица други. Университетите у нас бяха разделени на „богати“, поддържани от властта, и „бедни“, малтретирани до безкрай. Постепенно средствата и възможностите на вторите биваха орязвани под знамето на съмнителни реформи.

Университетите са инструмент на социалната промяна. Не може да бъде случайно, че в реформаторска Женева политическите и духовните промени намират своя най-ярък израз в създаването на колеж и университет. Калвин е наясно, че неговото дело за преобразуване на църквата, създаването на нова вяра и пречистването на моралните устои на обществото би успяло само чрез образоването на млади последователи. Това намерение се съдържа в Закона на Женевската академия, прокламиран официално на 5.06.1559 г. в катедралата Сен Пиер – създаването на цялостна учебна система от ранното детство до включването в професионалния живот, развивана под контрола на протестантската църква. В основата на Калвиновата Академия е идеалът на християнския хуманизъм – чрез четенето и разбирането на античните автори да се осигури религиозно и морално издигане на максимален брой хора. Образованието създава не само образовани пастори и магистрати, но и граждани, отнасящи се с отговорност към обществените дела (Дюфур, 2002: 64). Чрез колежа и академията Калвин успешно „контролира образованието и индоктринацията на жителите на Женева“ (Naphy, 2003: 229), добива много последователи по цяла Европа. Но и тази институция не обслужва само интересите на новата църква – в нея бързо прониква интересът към експерименталната наука. В Женева работят видни нейни представители като Р. Бойл – един революционен мислител.

Университетите са една от най-големите обществени сили в края на Средновековието и началото на Новото време. Започнали като свободни асоциации на преподаватели и студенти, обединени за създаването и получаването на знания, още преди книго-

печатането, те се утвърждават като стожери на общественото мнение, едновременно опора и опонент на държавните и църковните власти. Това важи дори за държави, в които либералните философски идеи са относително непознати. Така професорът от Ягелонския университет от XV век Ян от Людзишко се застъпва пред краля за селяните. През 1609 г. в доминирания от шляхтата Сейм професор Ян Фокс се изказва за отхвърляне на ограничения достъп на плебеите до църковни длъжности (Stopka, et al., 2000: 74–75). Това са наистина революционни идеи в една страна като Полша с лишено от земи и права селско население. Университетското образование допринася за социалния прогрес на много хора от социалните низини във всяка от страните, в които процъфтяват тези институции.

Академичните общности се обвързват с всички значими измерения на националния живот и политическите сблъсъци. Във време на нашествия и военни конфликти преподавателите и студентите неизменно са сред първите, които заемат позиция в защита на справедливите интереси на собствената си страна. Вече бе отбелязана ролята на полската школа от юристи, защитили правото на своя народ да воюва срещу рицарите завоеватели. Във времената на западната схизма (1378–1417 г.), в която активна роля играе ректорът на Карловия университет Ян Хус, неведнъж се отправят призови за арбитражна намеса на университетите в теологичните спорове (Compaug, 1902: 289).

Тъжна аналогия можем да направим с използването на студентите в политическите сблъсъци от годините на прехода у нас. Те многократно бяха натоварени да организират протести, за да обслужат чужди интереси. В резултат със съмнителния успех на всеки следващ протест, водещ определена партия на власт, намаляваха възможностите за добра професионална реализация у нас и все повече млади хващаха пътя към чужбина. Днес близо 20% от популацията в източноевропейските страни след 1989 г. е потърсила по-добро препитание зад граница, защото не е намерила такова в разрушените си държави.

Със своите събрания и демократична организация университетите често заемат страна в конкретни политически спорове. Така Университетът на Париж издига своя собствена политическа докт-

рина и идеи, основани на коментари на Аристотеловата „*Политика*“, в което дейно участие има Сигер от Брабант. Много са намесите на парижките преподаватели и студенти в политическите конфликти. През 1316 г. именно Университетът на Париж признава Филип V за легитимен крал. През 1374 г. ректорите и няколко преподаватели по теология, доктори по право и други теолози от Университета влизат в спор с епископите за възрастта, на която кралят придобива своите пълномощия. Свидетелства показват, че влиятелният дук на Бургундия през 1405 г. търси почти всекидневно експертна консултация от университетските дейци по най-тайни въпроси. През 1465 г. крал Луи XI привлича в своя Съвет по шест членове на Парламента, граждани на Париж и членове на Университета (Comrauge, 1902: 291–292). Влиянието на Парижкия университет относително намалява с утвърждаването на абсолютната монархия, но той се съхранява като царство на свободния дух.

Може би тук, почти накрая, е мястото да споменем за още една от нелепите днешни „реформи“ – разделянето на университетите на „обучителни“ и „научни“. Това дойде от САЩ, където винаги е имало университети училища, за да се оправдае още по-голямото оръзване на университетските бюджети. Истината още от Болоня и Париж е, че всеки университет съчетава и двете функции – образователно средище и свободна територия за научни изследвания. И за двете се нуждае от финансиране и грижа от обществото.

В заключение трябва да изтъкнем, че университетите осъществяват обществено влияние с интелектуален авторитет и присъствие. Силата на тяхната позиция се дължи на обстоятелството, че тя е изкована с помощта на свободни дискусии и критическо мислене в рамките на демократичната университетска общност, обвързана е с интересите на държавата или града. Асоциациите на преподаватели и студенти са сред най-активните участници в социалните и политически отношения на времето, като най-често те са на страната на прогреса и промяната. Всичко това показва, че разбирането на университета само като институция, която разпространява знанието и развива научни изследвания е повече от ограничено. Той осъществява тези свои функции чрез демократичен модел на организация, първообраз на модерното либерално общество.

Именно това, наред със службата на универсализма и ценностите на познанието, придава на университетите онази изключителна жизненост и обществена значимост, която им отрежда водеща роля в социалната промяна на европейското общество.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

1. **Akademia Krakowska** 2007. – W: Kolegia uniwersyteckie sredniowiecznej Europy, Katalog wystawi Muzeum Uniwersyteta Jagiellonskeigo, Krakow, s.125–161.
2. **Compayre, G.** 1902. Abelard And the Origin and Early History of Universities, New York: Scribners Sons.
3. **Dufour, A.** (Дюфур, А.), 2002. История на Женева, С.: „Критика и хуманизъм“.
4. **Fatio, O.** 2009. John Calvin and the Geneva Reformation 1536–1564, International Museum of Reformation, Geneva.
5. **Grant, E.** 2004. God and Reason in the Middle Ages, Cambridge University Press.
6. **Markowski, M.** 2007. Uprawienie nauki w sredniowiecznych uniwersytetach. – W: Kolegia uniwersyteckie sredniowiecznej Europy, Katalog wystawi Muzeum Uniwersyteta Jagiellonskeigo, Krakow, s. 69–97.
7. **Naphy, W. G.** 2003. Calvin and the Consolidation of the Genevian Reformation. With a New Preface. Westminster: J. Knox Press.
8. **Nussbaum, M.** 2010. Not for Profit: Why Democracy Needs Humanities, Princeton University Press.
9. **Pietrzyk, Z., R. Tatarzynski.** 2007. Kolegia w ustroju uniwersyteckim. – W: Kolegia uniwersyteckie sredniowiecznej Europy, Katalog wystawi Muzeum Uniwersyteta Jagiellonskeigo, Krakow, s.17–31.
10. **Stopka, Kr., A. Banach, J. Dybiec.** 2000. The History of the Jagiellonian University, Jagiellonian University Press, Krakow.